

ГРАМАДСТВА І ПОШУК ІДЭЙ

Ігар ДРАКО, выкладчык кафедры філасофіі БДУІР

Яшчэ напрыканцы 60-х гадоў мінулага стагоддзя французскі філосаф і сацыёлаг Жан Бадрыяр у сваім творы «Сістэма рэчаў» выказаў меркаванне пра немагчымасць рэвалюцыі на той момант развіцця гісторыі. Такая сітуацыя ўтвараецца на падставе таго, што рэвалюцыя з практыкі пераходзіць у сферу ідэальнага [1]. Тады здавалася, што бунты і мяцежы адышлі ў мінулае. Рэвалюцыі сталі прадметам разважанняў, пэўным тэарэтычным дыскурсам і менавіта ў такой якасці спажываюцца еўрапейскім грамадствам. Рэвалюцыя зрабілася і да сённяшняга дня застаецца інтэлектуальным таварам сярод іншых (падобных да яго ці адрозных) тавараў. Ці ёсць цяпер у тым тавары нейкая першасная высакародная і духоўная ідэя, і калі так, то як яе ўсвядоміць у будзённасці мегаполісаў?

ЖЫЦЦЁ ПА-ЗА МЕЖАМІ ПАЛІТЫКІ

Праблема заключаецца не столькі ў тым, што рэвалюцыя стала ідэяй, а ў тым, што капіталізм змог выпрацаваць своеасаблівую форму прадухілення рэвалюцыі: ён бярэ яе да сябе на ўтрыманне, гэта значыць ладкуе яе там, дзе пасля хацеў бы заснаваць свой кантроль. Зразумела, цяпер не напаткаць у асяроддзі занадта заможных людзей такую супярэчлівую асобу, як Сава Марозаў. Знакамітаму рускаму прамыслоўцу рэвалюцыянеры былі патрэбныя для таго, каб разладзіць бюракратычную машыну дзяржавы, якая не давала хады рэформам, такім неабходным на той час. Сучасны ж капітал фінансуе зусім іншыя «тайныя суполкі», тыя, што ні ў адным з магчымых варыянтаў далейшага палітычнага і сацыяльна-эканамічнага развіцця не прычыняць шкоды яму самому (а Саву Марозава асабіста, як і пазней капітал, чакаў трагічны фінал).

Месцамі канцэнтрацыі вялікага капіталу, нягледзячы на віртуальнасць грашовага абарачэння і прырашчэння, па-ранейшаму з'яўляюцца гарады. І чалавечае жыццё ў гэтых месцах паступова адыходзіць у своеасаблівае падполле, а адметнай рысай мегаполіса робіцца нават не паранойя футбола і іншых масавых відовішчаў, а трансфармацыя жыцця ў «начное жыццё».

У свой час Ф. Ніцшэ, экзистэнцыялісты, М. Хайдэгер гаварылі пра жыццё аўтэнтычнае (сапраўднае, арыгінальнае) і пра жыццё неаўтэнтычнае. Сучасны

капіталізм умее скарыстаць гэту цягу людзей да сапраўднасці і аўтэнтычнасці, імкненне да збаўлення ад прымусовай камунікацыі «дзённага жыцця» (камунікацыі, якая знішчае ледзьве не ў зародку магчымасць ставіцца да іншага як да чалавека, а не як да нейкай грамадскай ці эканамічнай функцыі). Ён умее эксплуатаваць чалавечае імкненне быць «разам з таварышамі», «плячо ў плячо з братамі», гэты, па сутнасці, рэвалюцыйна-змоўніцкі жыццёвы парыві зацягнуў усіх жадаючых сапраўднасці і аўтэнтычнасці ў падполле. Індустрыя забаў істотна змянілася: цяпер яна не толькі забаўляе, але і стварае прасторы адрозных спосабаў існавання (Ніцшэ пісаў, што гэта справа філосафа, але новы час – новыя настаўнікі). Холаду камунікацыі мегаполіса гараджанін процістаўляе камунікацыю «свадомай душы», якую ён забяспечвае сабе, з'яўляючыся сталым наведвальнікам пэўных parties (вечарын) і начных клубаў. Чужы свет акрэслены, прысутнасць у ім – уступка аб'ектыўнай неабходнасці. Як адпомсціць гэтаму свету за вымушаную прысутнасць у ім? Не пускаць на тэрыторыю «тайнай суполкі».

Сучасны капіталізм даволі праўдападобна сімулюе камунізм, апісаны Марксам: ніхто з еўрапейцаў ужо не працуе па семнаццаць гадзін у суткі з адным выхадным у тыдзень, затое амаль кожны можа зранку быць рыбаком, удзень служачым, а ўвечар і ўначы тэатралам, кінаманам, літаратуразнаўцам, акцёрам, мастаком і г. д. Капіталізм за-

бяспечвае супраціўленне самому сабе вярбоўкай «змагароў» і арганізацыяй прасторы для іх «барацьбы». Так ён уцягвае пад свае сцягі тых, хто не жадае служыць яму і каму гідзіць кленчанне перад сістэмай, якую сам капіталізм і прапануе.

Галоўны клопат капіталізму – чым-небудзь ці як-небудзь заняць індывіда. Тых, што працуюць, працай, а гультаёў і нядбайнікаў – гультайствам. Адзіная небяспека, якая пагражае капіталізму, гэта калі занятасцю (прафесіяй, справамі, бізнесам) актыўнасць чалавека не абмяжоўваецца.

Здаецца, размова ідзе пра слушную рэч: занятасць (хто хоча быць беспрацоўным і без грошай?). Але праблема ў тым, што тут маецца на ўвазе занятасць, якая апрагнута ў прыстойнае і разам з тым крывадушнае адзенне «свайі справы». Кожны павінен займацца сваёй справай (што ж тут дрэннага?!), па правілах, прапанаваных эканамічнай структурай (хіба можна іначай?), і не прыдумваць, што за межамі грошай ёсць нейкае іншае вымярэнне рэалізацыі чалавечай свабоды (а няўжо яшчэ нешта ёсць?). Такім чынам, даецца наступная парада: спакойна хадзі на працу і не думай, што ты можаш неяк паўплываць на палітыку, якую грунтуе неаліберальная ідэалогія.

«ЧЫСТЫ ЭКАНАМІЗМ»

Капітал замахваецца на тое, каб быць ктатальнай сістэмай, якая нібы чорная дзіра паглынае ўсё астатняе, што таксама прэтэндуе на рэчаіснасць. І супрацьстаяць яму намеру вельмі цяжка, бо сваё распаўсюджванне ён заўсёды суправаджае словамі пра будучы дабрабыт. Таму супрацьстаянне капіталізму не можа быць выключна эканамічным, паколькі тады тых, хто будзе супраць, лёгка абвінаваціць у тым, што яны не жадаюць шчасця свайму народу. Вось мы і чуем, як вядучыя дзяржавы выказваюць незадаволенасць краінамі, якія не жадаюць уцягвацца ў такія гешэфты: як гэта недэмакратычна не пускаць наш капітал у вашу эканоміку, што за анахранізм не дазваляць яму рэпрадуктавацца і мно-

жыцца! Капітал сунімецца толькі тады, калі будзе канчаткова знішчана палітыка як нейкая сфера, дзе вядзецца палеміка паміж краінамі. І пакуль ёсць краіны-народы, якія супрацьстаяць заходняму (ці ўжо правільней казаць «брусельскаму») ваяўнічаму мысленню, капітал будзе паказвацца як актыўны ігрок (недарэмна такі прыхільнік эканамічнай глабалізацыі па-еўрапейску, як Юрген Хабермас, лічыць, што гэта глабалізацыя павінна дапоўніцца палітычнай).

Прыкладна сорак гадоў таму ў Еўропе і ЗША пачаўся моладзевы рух супраць капіталістычнай машыны. А скончыўся ён тым, што большая частка паўстанцаў, пасталеўшы, перарабілася ў прыстойных буржуа, а астатнія ператварыліся ў маргінальных дзівакоў. Гэта сведчыць пра тое, што ўжо ў той час бунт героя-адзіночкі ці гурта аднадумцаў, які накіраваны на простае адмаўленне сістэмы, не меў магчымасці завяршыцца пераможна ці больш-менш паспяхова. Тагачасныя «паўстанцы» прадэманстравалі сваё бяссілле. У такім бунце няма «палітычнай праграмы», таго, што можа нанесці капіталізму значнае пашкоджанне (а розных «супраціўленцаў» капіталізм здольны вырабляць і самастойна: напрыклад, актывісты Greenpeace чамусьці ніколі не ладкуюць свае акцыі супраць шкодных прадпрыемстваў, якія Еўропа вынесла на афрыканскі кантынент, затое перад камерамі эфектна штурмуюць на сваіх лодках кітабойныя судны).

Улада грамадства (любога з існуючых у сучаснасці) з'яўляецца татальнай, і ніякі мастак-шызафрэннік, як вымушана канстатаваў Ж. Дэлэз і Ф. Гватары ў сваім творы «Капіталізм і шызафрэнія» [2], не можа процістаяць яму (шызафрэнічнае ўцякацтва са свету эканамічнай і палітычнай рэальнасці амаль заўсёды змяняецца паранаідальным канфармізмам: быў шалёным авангардыстам – стаў адным з самых дарагіх мастакоў сучаснасці). Бунт гурта аднадумцаў таксама не можа быць названы практыкай рэвалюцыйнага супраціўлення, калі вынік яго дзейнасці – звяржэнне аднаго ўрада дзеля фарміравання другога, а не

НАША ДАВЕДКА

**ДРАКО Ігар
Станіслававіч.**

Нарадзіўся ў г. Фергана (Узбекістан) у 1973 годзе. Скончыў філасофскі факультэт Санкт-Пецярбургскага ўніверсітэта ў 2003 годзе, аспірантуру Інстытута філасофіі НАН Беларусі ў 2007 годзе.

Працуе выкладчыкам кафедры філасофіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта інфарматыкі і радыёэлектронікі. Сфера навуковых інтарэсаў: палітычная і сацыяльная філасофія.

Аўтар публікацый на тэму ідэнтычнасці беларускай нацыі ў «Вестнике НАН Республики Беларусь» і «Беларускай думцы», сацыялізацыі моладзі ў часопісе «Чалавек. Грамадства. Свет».

абвяшчэнне стратэгіі тактыкі супрацьстаяння тэорыі і практыцы некапіталізму. Неабходна разумець, што змена ўлады цяпер – дэкарацыя. Грошы, на якія робяць (ці намагаюцца рабіць) перавароты ў розных краінах, прызначаюцца не для таго, каб дараваць свабоду чарговым некалькім мільёнам людзей, што церпяць ад нейкага рэжыму. Гэтыя грошы ідуць на пэўную тэрыторыю, каб пасля там жа і множыцца. Новы від эксплуатацыі ў выглядзе інвестыцыйнай дапамогі. І «новыя добрыя эксплуататары» ўжо не трымаюцца за архаічнае здзірства, яны і так досыць багатыя, таму і раскідваюць грошы ў выглядзе спонсарскіх датацый і інш. Ім пры дапамозе ідэалогіі хочацца «вярнуць людзей у прыроду» (ледзь не рэалізацыя утопіі Русо), гэта значыць заканапаціць усе шчыліны, з якіх можа выйсці дух свабоды і незалежнасці, замазкай самазахавання. Яны абяцаюць усіх накарміць, апрануць, забяспечыць найноўшай тэхнікай, а наўзамен просяць аднаго: каб ашчасліўленыя імі народы забыліся аб свабодзе палітычнага выбару [6].

Такім чынам, будаўніцтва сусветнага горада, гэтага Новага Іерусаліма, адбываецца адразу ў дзвюх сферах: у эканамічнай (наяўнасць і паўсюднасць якой цяжка ігнараваць) і палітычнай (прэтэнзіі якой пакуль яшчэ магчыма аспрэчваць). І калі сучасны капіталізм заняты менавіта гэтай справай, тады супраціўленне яму можа аказаць толькі правінцыя (традыцыйная апазіцыя: вёска – горад, метраполія – правінцыя, цэнтр – перыферыя). Пад правінцыяй тут мяркуецца не нейкае месца, самім лёсам пазбаўленае большасці выгод цывілізацыі, а менавіта своеасаблівае існаванне. Вясковыя жыхары заўсёды з пэўнай падазронасцю глядзяць на гарадскіх, правінцыялы – на сталічных. Вялікі Рым разбурыўся і з той прычыны, што яго кіраванне стала непатрэбным правінцыям. А еўрапейскі логацэнтрызм? Яму процістаіць, як пасля Ж. Дэрыды [4] гаварылі многія французскія аўтары, перыферыя семантычных (і іншых) канструкцый нееўрапейскіх народаў.

СВОЕАСАБЛІВАСЦЬ ЗАМЕСТ АДНАСТАЙНАСЦІ

Раней мы гаварылі пра аўтэнтычнасць, а калі гэта слова ўжыта, адразу ўзнікае жаданне звярнуцца да Хайдэгера, да яго «Быцця і часу», а канкрэтна – да аналізу «das Man» [9]. Хайдэгер піша аб бяздомнасці існавання: свет ніколі не зможа стаць для чалавека надзейным жытлом, якое дае ўтульнасць і абароненасць, гэта значыць такім жытлом, дзе ён (чалавек) як у сваёй хаце. Калі існаванне з'яўляецца прынцыпова трывожным і бяздомным, то беспрытульны чалавек аказваецца пад уладай імкнення бегчы ў штучны прытулак, на штучную радзіму (мы б зараз дадалі: на parties і ў начныя клубы), каб у сваім зменшаным свеце пры дапамозе звычак пазбавіцца ад страху, што суправджаюць існаванне ў вялікім свеце, па-за межамі ўласнай кватэры. Філасофскі дыкурс Хайдэгера мае дачыненне (на першы погляд няяўнае) да сучасных яму пастановак праблем, звязаных з адчуваннем утульнага ачага, з міфам Дома, з міфам Горада, але глядзіць філосаф на горад вачыма «адвечнай правінцыі», не дазваляючы пераканаць сябе ў тым, што калі-небудзь можа з'явіцца нешта лепшае за вёску. Ён здзяйсняе (часткова ў літаральным сэнсе, часткова ў метафарычным) «постгістарычнае» вяртанне ў вёску.

Слоўнік, якім карыстаецца Хайдэгер пры аналізе Man, падаецца наўмысна створаным для таго, каб выказаць непрыязнае пачуццё гараджан да ўласнай формы жыцця. Нейкая «раскіданасць» у культуры, балбатня (Gerede), нездаровая цікаўнасць, беспрытульнасць (Unbehaustheit), заняпад (Verfallenheit) і ўсё, што можна з ім аб'яднаць, – трывога, страх, быццё-да-смерці – усё гэта паўстае як убоства вялікага горада, якое адлюстроўваецца ў прыгожым і жахлівым лостэрку. Аднак жа гэта не сведчыць аб безнадзейным правінцыялізме, які выказваецца ў тым, што філосаф такога ўзроўню паварочваецца спіной да буржуазна-гарадской і сацыялістычнай

...Грошы, на якія робяць (ці намагаюцца рабіць) перавароты ў розных краінах, прызначаюцца не для таго, каб дараваць свабоду чарговым некалькім мільёнам людзей, што церпяць ад нейкага рэжыму. Гэтыя грошы ідуць на пэўную тэрыторыю, каб пасля там жа і множыцца.

утопіі [7]. Паварот да правінцыі мог бы быць паваротам да сапраўды вялікай гісторыі, да мажаргісторыі, якая не вычэрпваецца канстатацыяй дасягненняў, як гэта робіць міжрагісторыя, звязваючы сваю хаду з прамысловымі і навукова-тэхнічнымі прарывамі. У мажрагісторыі правінцыі адчуваецца пульс значна большай часавасці.

Калі ўжо напачатку мінулага стагоддзя чалавек, кажучы проста мовай, не мог адчуць сябе чалавекам, тады што яго чакае ў дваццатыя ці якія іншыя гады стагоддзя цяперашняга, калі Gerede-інфармацыя развее яго свядомасць канчаткова? Архітэктары сусветнага мегаполіса нам адкажуць, што для хваляванняў няма падставы, што яны паклапаціліся ўжо пра нас: спланавалі і нават ужо стварылі так нам неабходныя «месцы здзяйснення экзістэнцыі».

Увёўшы такія ўмоўныя адзнакі, як «правінцыя» і «сусветны горад», для адрознення палітычных і эканамічных пераваг, мы хацелі ўказаць на мажчымасць «іншага» (своеасаблівага) існавання нацый, дзяржаў ці міждзяржаўных аб'яднанняў ва ўмовах, калі неаліберальная ідэалогія мае намер панаваць у адзіноце. І аб такім існаванні, аб такой гісторыі можа сведчыць толькі той, хто, паводле слоў П. Слотэрдэйка, «сам з'яўляецца іншым і да таго ж перапоўнены рашымасцю замацаваць у жыцці сваю «іншасць», даючы сабе свабоду і права быць такім і адстойваючы іх у барацьбе» [7]. Але змагарам за «жыццё ў Іншым» і напісанне гісторыі гэтага Іншага трэба быць вельмі пільнымі, бо, як мы ўжо ведаем, у сучасным капіталізме спажываецца ўсё, нават «высокія» ідэі, а Іншае можа быць паглынута «вялікай тоеснасцю», якая на самай справе пошасць і масавая культура.

Іншае крытыкуе тое, што не дазваляе яму быць Іншым. І крытыка часта мае тэндэнцыю пераходзіць у пратэст. Каб гэты пратэст не быў звычайным «культурным феноменам» (рух хіпі, фемінісцкі рух і да т. п.), ён павінен выстаўляць патрабаванні, якія не абмяжоўваюцца прэтэнзіямі асобных груп. Такія патрабаванні па сваёй сутнасці з'яўляюцца толькі палітычнымі і маюць

месцамі свайго паходжання цэлыя грамадствы (і ўжо ўнутры гэтых грамадстваў могуць існаваць розныя культурныя плыні і рухі).

Заходняя дэмакратыя безупынна разважае аб такой «трансэндэнтнай» каштоўнасці, як правы чалавека [3]. Менавіта на гэтым грунтуецца, напрыклад, поспех руху за «сексуальнае вызваленне» і шмат другіх формаў пратэсту, якія адбываліся на падставе жадання зацвердзіць нейкія правы, што раней ігнараваліся законамі або традыцыяй. Тут дэмакратыя, безумоўна, адпавядае самой сабе. Але як яна ставіцца да тых, хто жадае рэалізаваць сваё права не прымаць яе як каштоўнасць? У такіх выпадках дэмакратыя пачынае «кульгаць», бо тут не феміністкі, не гомасексуалісты, не этнічныя меншасці, якія жадаюць захаваць сваю мову, а грамадствы, якія кажуць аб сваім палітычным выбары.

Як можна быць супраць, калі дасканаласць Ідэі дэмакратыі не аспрэчваецца і ў ёй знаходзіць сябе гармонія Сусветнай Дзяржавы, апісанай яшчэ Кажавым, які каменціраваў Гегеля. Гісторыя як шлях пошуку ідэі заканчваецца, і нам (нашай негатыўнасці, пазбаўленай скарыстання) застаецца адно: назіраць за тым, як ідэя пераможна ступае па свеце. Хто супраціўляецца гэтаму шэсцю, той – вога, антыпрагрэсіст, дыктатар, і не мае значэння, што «вога» толькі змагаецца за сваю незалежнасць. Іншай, сваёй гісторыі ад гэтага часу быць не можа. Дэмакратыя, па сутнасці, скасоўваючы ўласную будучыню канкрэтнага народа, спакушае гэты народ тым, што будзе потым, і не хоча разумець, што гістарычнае (як справа народа) падзяляецца на тое, што было ўладкавана і завершана, і на тое, што толькі прайшло, але яшчэ не ператварылася ў здабытак мінулага і застаецца актуальным. Дэмакратыя не можа ставіцца на раўных да народаў, якія вытрывалі эпоху змен і выпрабаванняў, не адчураўшыся ад сваёй біяграфіі, і якія знайшлі ў сабе сілы і дзёрзкасць абнавіцца, застаючыся вернымі лепшаму са свайго мінулага – недэмакратычнага

ЛІТАРАТУРА

1. Бодрыйяр Ж. Система вешей. М., 2001.
2. Делез Ж., Гваттары Ф. Капіталізм і шизофрэнія. Анти-Эдип (перевод-реферат М. Рыклина). М., 1990.
3. Делез Ж., Гваттары Ф. Что такое философия? СПб., 1998.
4. Деррида Ж. Письмо и различие. СПб., 2000.
5. Маркузе Г. Разум и революция. СПб., 2000.
6. Новая технократическая волна на Западе. М., 1986.
7. Слоттердайк П. Критика цинического разума. Екатеринбург, 2001.
8. Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность. М., 1992.
9. Хайдеггер М. Бытие и время. М., 1997.

мінулага, калі гаварыць мовай самой дэмакратыі. Але вяртанне назад, як часта называюць такія выпадкі, не абавязкова з'яўляецца зваротам да мінулага, да яго парадыйнага паўтарэння.

СУПРАЦІЎЛЕННЕ І ІДЭЯ СПРАВДЛІВАСЦІ

Пасля распаду сацыялістычнага лагера і крушэння СССР, які надышоў услед, дэмакратыя і капіталізм пачалі схіляць да сваёй веры юныя краіны. А юныя краіны, якія з'яўляюцца ў выніку рэвалюцый, выдатныя тым, што яны не рэінкарнуюцца ў саміх сябе са свайго мінулага. Так, яны не ўзнікаюць з нічога, яны ўзнікаюць з нечага неаформленага, з таго, што, уласна кажучы, і параджае народ. У юных краін няма гісторыі дзяржаўнасці самой па сабе, і пісаць яе, выцягваючы з мінулага якія-небудзь факты, што больш ці менш грунтуюць цяперашнія прэтэнзіі краіны, бесперспектыўна, а то і наогул шкодна. Мы памятаем, якія «перагіны» меліся не так даўно ў нас, у Беларусі: калі былі некалі спрэчкі і бітвы паміж ВКЛ і Маскоўскай Руссю – значыць, і ў сучасны момант гісторыі ніякага саюза Беларусі і Расіі быць не можа. І наадварот: Беларусь заўсёды існавала толькі ў складзе СССР, таму цяпер разлічваць на незалежнае ад Расіі існаванне права не мае.

Дэмакратыя і капіталізм віталі рэвалюцыі, якія расставаліся з «прывідам камунізму», але яны зусім не жадалі працягу гэтых рэвалюцый, бо працяг азначаў: краіны, вызваліўшыся з-пад дыктату аднаго (калі гаварыць мовай псіхааналізу) Гаспадара, будуць весці барацьбу супраць другога, што намагаецца ўсынавіць іх. Юным краінам дазвалялася (і дазваляецца) быць – але быць толькі такімі, якімі іх бачыць Гаспадар.

Калі юная краіна (новы народ) жадае станаўлення на свой лад, пераважаючы быць беспрытульнікам, сіратой, адшчапенцам, маргіналам, тады той, хто збіраўся стаць для яе Гаспадаром, пазбаўляе яе нават права ісці па волі свайго ўласнага лёсу. Беспрытулікаў

быць не павінна – бо акрамя таго, што яны супраціўляюцца капіталу, яны яшчэ ажыццяўляюць палітыку і «наогул выказваюць дзёрзкасць» у так званых «надбудовачных» галінах. Беспрытульнік, магчыма, і не вельмі небяспечны, але ён другі, а камунікатыўнае *cogito*, нягледзячы на сваю саладжавую філантрапічнасць, не асабліва любіць дамаўляцца, яно аддае перавагу здзелкам. Толькі тады можна размаўляць з «іншым», калі ён ужо часткова «я» (на рацыянальнай дабрадушнасці Хабермаса [8], кансенсусе, ужо аднойчы спатыкнуўся першы і апошні прэзідэнт СССР – і вялікай дзяржавы не стала).

Гаворачы пра палітычны выбар і супрацьстаянне ідэалогіі неалібералізму, умоўна падзяляючы свет на «горад» і «правінцыю», апісваючы юныя краіны, мы наўмысна не спыталіся казаць, што ўсё гэта тычыцца палітыка-эканамічнай мадэлі, якая замацавалася ў сучаснай Беларусі. Логіка аб'ектыўнасці прымусіла нас зрабіць гэта менавіта такім чынам. Спачатку трэба было акрэсліць праблемы, пасля прадэманстраваць магчымыя шляхі іх вырашэння і толькі напрыканцы паспрабаваць прымерыць іх да такой канкрэтнай з'явы, якую ўвасабляе сабой Беларусь. Справа аналізу не ў тым, каб задэклараваць адзіны аналіз гэтай тэмы, а ў тым, каб прапанаваць для ацэнкі такі пункт гледжання на выбар «беларускага шляху» развіцця.

І яшчэ адна заўвага. Артыкул пачынаецца са сказа, у якім мелася слова «рэвалюцыя». Калі гаварылі пра ўтварэнне новых дзяржаў пасля разбурэння сацыялістычнай сістэмы, таксама ўжывалі гэта слова. Ды і наогул шмат разважалі аб супраціўленні. Так атрымалася, што слова «рэвалюцыя» часцей за ўсё асацыіруецца з кроўю, гвалтам, знішчэннем матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей і іншымі жудаснымі праявамі чалавечай нястрыманасці. Але ж рэвалюцыя заўсёды мае ў сваім арсенале і такое паняцце, як «справядлівасць». І можа, трэба глядзець на практычную рэалізацыю гэтай каштоўнасці, а не на бурныя падзеі актыўнай фазы рэвалюцыі, каб адрозніваць сапраўдныя рэвалюцыі ад пераваротаў і бунтаў.

...Слова «рэвалюцыя» часцей за ўсё асацыіруецца з кроўю, гвалтам, знішчэннем матэрыяльных і духоўных каштоўнасцей і іншымі жудаснымі праявамі чалавечай нястрыманасці. Але ж рэвалюцыя заўсёды мае ў сваім арсенале і такое паняцце, як «справядлівасць».

